

II. Rákóczi György esküvője

(Sajtó alá rendezte, a kíséző tanulmányt írta Várkonyi Gábor,
a lengyel szöveget fordította Mihályi Anikó.)

Esküvő vagy országgyűlés? - ez a gondolat foglalkoztatta 1642 késő őszen az erdélyi fejedelem fiának menyegzője kapcsán Magyarország nádorát. Pompás családi ünnepség vagy jól megszervezett politikai találkozó - tette fel a kérdést *Esterházy Miklós*, s kételyeit írásban is megfogalmazta a magyar király számára: "Az mostani gűlés dolgot, kerem alazatosan eő Feölseget, vegie consideratioban, az erdeli feiedelem meniegzőben valo hivasatis, kit en igen alkalmatlan dolognak tartok s alkalmatlan üdeőbenis, holot ha it ezek valamait nem vegeznenek, felek raita, hogni aban az menegzőben nem tenenek giűlest...". A palatinus aggodalmai megalapozottan bizonyultak; a királyi Magyarország - a nádor által elsőrangúan fontosnak ítélt - országgyűlése Pozsonyban meghíusult, a fényes erdélyi esemény azonban alkalmat szolgáltatott a széleskörű politikai eszmecserére.

Jerzy Ballaban, Trembowelszk sztarosztája *IV. Ulászlót* képviselte a gyulafehérvári ünnepélyen. A lengyel király követének utazásáról, vendégüllátásáról, s természetesen magáról a ceremóniáról - *Báthori Zsófia* és *II. Rákóczi György* esküvőjéről - részletes leírás készült. Ballaban követi naplóját Krakóban a Lengyel Tudományos Akadémia Kézirattára őrzi, s *Várkonyi Gábor* kutatásai nyomán kerül most az olvasóközönség elé.

Az ELTE Koraujkori Kutatócsoportjának kiadványsorozatában megjelent forrásközlés többféle lehetőséget is kínált a feldolgozásra. A kötet egésze szempontjából az eredeti lengyel szöveg és magyar fordítása tulajdonképpen maga a problémafelvetés. Ballaban naplója a koraujkori diplomácia követelményrendszere szerint az uralkodói megbízatás végrehajtásának lényegi mozzanatait örökíti meg. Egyenletes stílusban, jól követhetően

számol be az utazás részleteiről, az erdélyi szálláskörülményekről, a fejedelmi központról, a leírás lényegi része azonban egyértelműen az esküvő és az azt követő lakodalmi ünneplés. Ulászló diplomatája kényes precizitással ügyelt minden protokolláris részlet fejbentartására, s különösen figyelmet fordított az esküvői ajándék átadására. Jól megnézte magának a különböző külföldi követeket, "csendben" megjegyzéseket tett a házigazdák szokásaira és viselkedésére, s örömmel konstataálta, hogy a korábban kapott hírekkel ellentétben jó a bor Erdélyben.

A Báthori-Rákóczi esküvő legkézenfekvőbb megközelítése így magának a Ballaban-naplónak többszempon-tú elemzése lehetett volna. A trembowelszki sztarosztá be-számolójának lényeges a politikatörténeti mondanivalója, hemzseg a mentalitástörténeti érdekességektől, izgalmas gazdaságtörténeti összefüggések húzódnak meg a

tényleges leírás mögött, az ilyen jellegű értékelés tehát mindenképpen reális lehetőségként kínálkozik. Szerencsére Várkonyi Gábor nem ezt az alternatívát választotta. A fejedelmi esküvő teljes kérdéskörének áttekintéséhez ugyanis kizárólag Jerzy Ballaban naplója nem elegendő. Nem a szöveg tartalmi hiányosságai, esetleg a lengyel diplomata felkészültsége akadályozza meg az eredményes vizsgálatot - a forrás jellege szabja meg az elemzés valós határait.

A követi napló a XVII. században az európai diplomácia már bevett formája, amelyet elsősorban az alkalmankénti követek esetében tartottak elengedhetetlennek. Az állandó követek, akik munkájukat hosszabb ideig folyamatosan a külföldi ország területén végezték, rendszeres 3-4 naponkénti jelentéseikben, majd szolgálati idejük leteltével zárójelentésben foglalták össze a tapasztaltakat. Az alkalmankénti követek, főként ha protokollszámba menő esemény indokolta a diplomáciai látogatást, követi naplóba rendezték az elindulás és a hazatérés közben történeteket. Egyes esetekben a napló alapján írtak jelentést az udvar számára, más esetben magát a követi naplót juttatták el - jelentés gyanánt - az uralkodói központba. A lé-

nyeg mindkét variáció esetében abban állt, hogy a követ feljegyzései elegendő és pontos információt szolgáltatassanak az udvar, vagyis a politikai feldolgozó-irányító centrum számára. A korai-jókor diplomáciában ugyanis információcsatornák és döntési mechanizmusok szervezést alkottak, de úgy, hogy mindkét összetevő egymástól jól elhatárolt feladatkörrel rendelkezett. A követek minden lényeges eseményről beszámoltak, de nem rangsorolták, minősítették a küldetésük alatt látottakat-hallottakat, hanem a bőséges megállapítás szintjén rögzítették azokat. Rákóczi György esküvőjéről így Ballaban naplója sokféle információt tartalmaz ugyan, de politikai megítélését, a tényleges lengyel értékelést nem adja meg, hiszen nem ez volt a követ feladata. Várkonyi világosan látja ezt a megkülönböztetést, s ennek megfelelően a kötet középső harmadát alkotó tanulmány nem is a forrás szűk értelemben vett elemzése, hanem a diplomata beszámolóját feldolgozva a '40-es évek erdélyi dinasztikus politikájának megvilágítása. Ebben a megközelítésben a korábban vitákra alkalmat adó Báthori-Rákóczi esküvő sokkal kevésbé érthetetlen részlete a fejedelmi törekvéseknek. "Öreg" Rákóczi György cél-

tudatos munkálkodása a család tekintélyének további erősítése érdekében, a fejedelmi szék biztosítása az idősebb fiú számára egyértelműen igényelte az uralkodói házasságot. A Báthori-család neve jól csengett szerte Európában, Báthori István óta királyi famíliának számított, a Rákócziak számára pedig, akik ekkor már jól érzékelhetően kiemelt figyelemmel fordultak Lengyelország felé - ez külön jelentőséggel bírt. Találón fogalmazza meg a tanulmány: "A Báthory-Rákóczi házasság szimbolikus jelentése: Erdély önálló politikai törekvéseinek a kontinuitása."

Problémák természetesen - az esküvőt megelőző családközi tárgyalások ellenére is - maradtak. A szerző több oldalról is megközelíti a leendő házastársak felekezeti különbségéből adódó nehézségeket. A politikájában mindig következetesen határozott Rákóczi fejedelm a kutatások alapján láthatóan nem ragaszkodott ahhoz, hogy Báthori Zsófia már esküvő idejére feltétlenül elhagyja katolikus hitét, s ez a bizonytalanság a kálvinista szertartású esküvőn kisebb fennakadást is okozott. Rákóczi György persze nyilván nem valamiféle meggondolatlanból, hanem lengyelországi terveire tekintettel nem kötötte ki előre a

mennyasszony áttérését. Maga a házasságkötés és időpontja azonban más összehasonlításban is több kérdést vet fel. Szinte napra pontosan, egy évvel a gyulafehérvári lakodalom után 1644. február 6-án Kismartonban hasonlóan fényes esküvőt rendeztek. A még csak fél éve katolizált *Nádasdy Ferenc* vette felségül Esterházy Miklós nádor leányát Julianát. Óriási vagyonok, nagy tekintélyű, a királyi Magyarország politikáját meghatározó családok kerültek egymással szoros kapcsolatba, s ahogy a Báthori-Rákóczi esküvő, úgy az Esterházy-Nádasdy házasságkötés is jóval több volt, mint két család belügye. Jól kitapintható politikai orientációs irányokat jeleztek, a kor elitejé számára világosan olvasható kódrendszerek voltak, amelyek újfajta és hosszabb időre érvényes útbaigazítást adtak a

tájékozódóknak. A nyugat-magyarországi mennyegző idején az erdélyi fejedelem nemzetközi szövetség tagjaként indult meg hadsergével a királyi Magyarország s a Habsburg-birodalom ellen, a két orientáció egymáshoz való viszonya azonban - ahogy a Rákócziak dinasztikus politikáján Várkonyi Gábor ezt végig is kíséri - jóval bonyolultabb kérdés, mintsemhogy egyszerűen a fegyveres ellenségeskedéssel jellemezhető lenne. *Meggyőzőbb példát*, mint Wesselényi Ferenc pályája, akinek családi kapcsolatai, összeköttetései Erdélybe, fejedelmi környezetbe vezetnek ugyan, ő maga mégis Esterházy nádor szűkebb politikai köréhez tartozott, nem is nagyon lehet találni. Véleményem szerint ez egyben a tanulmány legfontosabb mondanivalója is; a felszínen párhuzamosan futó szálak a királyi Magyar-

ország és Erdély tekintetében a felszín alatt állandó kapcsolódási pontokon találkoznak s képezik a - gyakran elmentmondásoktól sem mentes - teljes politikai-történeti problémakört.

A könyv függelékeként a Ballaban-napló eredeti lengyel szövege olvasható, lezárásként azonban a műben következetesen "Rákóczynak" írt névhasználat - a ma általánosan bevett "Rákóczi" helyett rövid indoklást igényelt volna. Mindemellett jól megszerkesztett, a központi kérdést összefüggéseiben tárgyaló munka a Régi Magyar Történeti Források második kötete, ahol forrás és forráselemezés a modern szakmai követelményeknek megfelelően alkot egységet.

(*Régi Magyar Történeti Források. II. Budapest 1990.*)

Hiller István